

AZ ÁLHÍREK (FAKE NEWS) DEFINÍCIÓS KÍSÉRLETEI ÉS NYELVI JELEI

Kivonat

A tanulmány a fake news (álhírek) fogalmának meghatározására és nyelvi jeleinek azonosítására vállalkozik. Bemutatja, hogy a hazai és nemzetközi szakirodalomban nincs konszenzus a fake news jelenség definiálása körül, és hogy az álhírek nyelvi jelei között szerepelnek a helyesírási hibák, az írásjelek sűrű/többszörös használata, az összeesküvés-elméleteket sejtető megfogalmazások vagy éppen az általánosító túlzások. A munka felsorolja az álhírek különböző típusait és azok nyelvi jeleit, valamint az álhírek terjesztésének motivációit és hatásait. A tanulmány az oktatásban hasznos lehet mind az álhírekkel szembeni védekezéshez, mind az álhírek felismeréséhez és megértéséhez.

Kulcsszavak: álhírek, fake news, dezinformáció, lingvisztikai elemzés, definíció, közösségi média, manipuláció, hírterjesztés, nyelvi jelek

Bevezetés

A hazai és a nemzetközi szakirodalomban nincs konszenzus a *fake news* (álhírek) jelenség definiálása körül. A polémia nem alaptalan, ugyanis önmagában a terminus nehezen megragadható és interpretálható egyetlen világos és mindenre kiterjedő definícióval. Jelen tanulmányunknak két fontos célja van:

1. A releváns szakirodalomra támaszkodva kísérletet teszünk összefoglalni, hogyan definiálható a fake news fogalma. A jelenségnek milyen elemeire fókuszáltak azok a kutatók, akik igyekeztek világos definíciót adni, és milyen fogalomrendszert használnak azok, akik szerint nem definiálható egyértelműen a jelenség.

2. A közösségi médiában megosztott álhírek két csoportjának lingvisztikai tipologizálására vállalkoztunk. A célunk az volt, hogy összegyűjtsük azokat a visszatérő nyelvi jeleket, amelyek álhír jelenlétére utalnak.

Az elemzésre kiválasztott közösségimédia-posztok két csoportját határoztuk meg:

a) a közéleti témákban valamely nem mainstream, szűkebb célközönség számára szóló online portálon megjelent, a közösségi médiában továbbosztott álhírek;

b) a közösségimédia-oldalakon terjedő, máshonnan forrásmegjelölés nélkül átemelt fotók, amelyeket lájkgyűjtés céljából készített posztokban használtak fel.

A vizsgálati módszerről

A fenti posztok szöveges részét lingvisztikai analizálásnak vetettük alá a vizszoatérő nyelvi jelek megállapítására. Az elemzési korpusz összeállításakor hólabdamódszert alkalmaztunk, amely során egy médiatudatosság fejlesztését megcélzó egyetemi kurzushoz kapcsolódóan 2012 óta gyűjtjük az interneten megjelenő álhíreket és egyéb átveréseket képernyőmentés segítségével. Ebből az adatbázisból válogattunk le az elemzési kritériumoknak megfelelő közösségimédia-posztokat. Összesen 235 screenshot kvalitatív elemzését végeztük el a 2012 és 2022 közötti időszakból, ennek eredményeit foglaljuk most össze.

A szakirodalmi háttérről

Valamennyi szakirodalmi forrás közös nevezője, hogy az álhírek jelensége önmagában semmiképp sem számít újnak. A Merriam–Webster-szótár szerint a fake news kifejezés első fennmaradt írásos formája 1890-ből származik, amikor is június 7-én a Cincinnati Commercial Tribune újság Brunnell államtitkár bejelentéséről írt, aki közölte, hogy a népéről szóló álhíreket (fake news) táviratoznak szerte az országban (Merriam–Webster 2017). Weidemann szerint a fake news kifejezés egy 1894-es képregényben jelent meg először, ahol a rajzon Joseph Pulitzer egy hírszerkesztőségben várakozik a riporterekre, akik friss híreket hoznak neki. Az újságírók egyik híre viseli a fake news jelzöt a képen (Weideman 2018).

Annak ellenére, hogy az álhírek és azok rokonai (például az összeesküvéselméletek, pletykák) nem újak az emberiség történelmében (Allcott–Gentzkow 2017; Burkhardt 2017), a „fake news jelenség” leginkább a 2016-os amerikai elnökválasztás után került mind a kortárs közvélemény, mind a tudományos közösség érdeklődési körébe. Akkor sokan azt vallották, hogy Donald Trump amerikai elnök győzelméhez hozzájárulhattak a közösségi média oldalain terjedő álhírek (Allcott–Gentzkow 2017), ez azonban nem nyert bizonyítást. Ugyancsak 2016-ban történt egy másik esemény, amely az álhírek felé fordította a kutatók figyelmét: december 4-én egy fegyveres férfi rontott be a Washington D.C.-ben található Comet Ping Pong pizzériába, amelyről több közösségi oldalon és weblapon is elterjedt az a hamis információ, hogy Hillary Clinton és Bill Clinton pedofilhálózatot üzemeltet a pincéjében.

Ez volt az úgynevezett „pizzagate-összeesküvés” (Royster 2017; Klein–Wueller 2017), amely arra is rámutatott, milyen veszélyeket rejtenek az offline világban is az online térben terjedő álhírek.

Bár tény, hogy a szó szoros értelmében vett álhírek, hazugságok mindig is léteztek és terjedtek, azonban az internet, majd az online közösségi média addig teljesen új dimenziókat nyitott ezen a téren is, és a jelenséggel a tudomány kiemelten is foglalkozni kezdett. Ezen digitális eszközök segítségével az emberiség történelmében soha nem látott mennyiségben, gyorsasággal és addig elképzelhetetlen nagyságú tömegekhez lehet az álhíreket eljuttatni.

Ebben az értelemben már egy teljesen új jelenségről beszélhetünk, és ebben áll a kortárs, online terjedő fake news újdonsága: a digitális eszközökön elkészített és a legmodernebb online technikai eszközök és alkalmazások segítségével továbbított álhírek megjelenése teljesen új szintre emelte a megtevesztést, ami ebben a formában új jelenség az emberiség történelmében. Ahhoz hasonlatos, mint amikor a kőtáblákra vésett feliratokat és kézzel másolt könyveket felváltotta a tömeges könyvnyomtatás, majd az elektronikus média. Egy régi jelenség a modern technikával összefogva valami újat teremtett. Ez tehát a „fake news digitális forradalma”.

Definiálási kísérletek

Elemzésünkben a teljesség igénye nélkül tekintjük át azokat a szakirodalmi forrásokat, amelyek 2016 és 2022 között megpróbálták precízen definiálni a modern értelemben vett fake news fogalmát. A továbbiakban erre értjük az „álhírek” magyar megnevezést is. Klein és Wueller az álhíreket összességében hamis tényállításoknak tartják, amelyeket jellemzően az interneten közölnek, a közösségi médián keresztül terjesztik, a célok közt pedig a profitszerzés vagy társadalmi befolyásolás áll (Klein–Wueller 2017). A szakirodalom szerint az álhírek készítése mögötti okok lehetnek ideológiaiak/politikaiak, profitszerzés, humor/szórakoztatás, érzelmek keltése és a (félre) tájékoztatás (lásd: Lazer et al. 2018; Shane 2017; Allcott–Gentzkow 2017; Walters 2018; Gaughan 2017), Royster szerint az álhírek készítőit legtöbb esetben csupán anyagi, nem pedig politikai vagy ideológiai szándékok motíválják (Royster 2017).

Allcott és Gentzkow meghatározása alapján az álhírek „olyan hírcikkek, amelyek szándékosan és bizonyíthatóan hamisak, és félrevezethetik az olvasókat” (Allcott–Gentzkow 2017: 213). Ezt a definíciót veszi át Veszelszki is az álhírek tágabb értelmezéséhez, míg a szűkebb meghatározásban a pénzügyi nyereségre törekvést és a hiteles újságírás látszatát emeli ki. Az álhírekkel rokon fogalmak közé sorolja a különféle internetes csalásokat (spamek,

phishing, hoax, clickbait), a hírparódiát és a propagandát. A városi legendákat pedig az álhírek egy altípusaként tárgyalja (Veszelszki 2017). Royster meghatározása alapján az álhírek a „»valódi hír álarcában« online közzétett, pontatlan cikkek, amelyeket anélkül hoznak létre, hogy foglalkoznának azazal, igazak-e vagy hamisak” (Royster 2017: 276). Klein és Wueller az álhírek fogalma alatt „a hamis tényállítások szándékosan vagy tudatosan történő online közzétételét” érti (Klein–Wueller 2017: 6). Ők nem korlátozzák le csak cikkekre, az álhírek lehetnek videók vagy grafikák is. Az álhírekre szinonimaként alkalmazzák a „pletyka”, az „ellentudás”, a „félretájékoztatás”, a „post-truth” (igazság utáni), az „alternatív tények” és a „szemenszedett hazugságok” fogalmait és jelzőit (Klein–Wueller 2017). Yaffe definíciójában kizárólag az információ valóságtartalmára koncentrál, amikor ezt írja: „Az álhírek tényszerűként bemutatott információk, de valójában elfogult információk, és csak a történet egy része támasztja alá a szerző következtetéseit, olyan inkorrekt információ, amelyben a prezentált tények eltorzítottak, vagy más módon pontatlanok vagy a kettő keveréke” (Yaffe 2017: 369). Lazer és társai szerint az álhírek összefoglalóan: „kitalált információk, amelyek formailag a hírmédia tartalmát utánozzák, de nem az előállítási folyamataikban és a szándékukat tekintve. Az álhíreket előállító médiumok ugyanis híján vannak a hírmédia azon szerkesztési normáinak és folyamatainak, amelyek garantálják az információk megbízhatóságát és pontosságát” (Lazer et al. 2018: 1094).

Az álhíreket terjesztő oldalak mögött általában nem áll szerkesztőség, és az ilyen weblapok a mainstream médiumoktól eltérően nem rendelkeznek újságírói etikai szabályokkal annak érdekében, hogy megbizonyosodjanak az információk hitelességéről és pontosságáról (Lazer et al. 2018). Ezért az álhíreket sok esetben olyan oldalakon vagy közösségimédia-profilok alatt teszik közzé, amelyeknek tulajdonosai ismeretlenek, nincs lehetőség a szerkesztőséggel történő valódi kapcsolattartásra, nincs valódi impresszumuk (szerkesztőségi információk és elérhetőségek), a profil mögött nem azonosítható a személy, és a hírek készítői sem azonosíthatóak. Az álhírek szerzői tehát titokban akarnak maradni, hogy azt írhasanak és terjeszthessenek, amit akarnak, mindenféle következmény nélkül, felelősséget nem vállalva a tartalomért.

Weideman interpretációjában az álhírek szélesebb értelemben úgy definiálhatók, mint amelyek „hamis (gyakran szenzációs), igaz hírek tűnő információkat terjesztenek a közvélemény politikai vagy egyéb nézeteinek befolyásolása érdekében” (Weideman 2018: 26). Walters 3 fő összetevőre bontotta a jelenséget, ez alapján szerinte az álhírek definíciója: „a) olyan tartalom, amely magát hírnek mutatja, b) objektíve hamis állításokat tesz adott események megtörténéséről, c) lényegét illetően hamis módon” (Walters 2018: 142).

Krekó szerint az álhír kifejezés „olyan, a nyilvánosság fórumain terjesztett információkra utal, amelyeket szándékos megtévesztés céljából fabrikálnak” (Krekó 2018: 17). Mindezt a nyilvános hazugság minősített formájának tartja, hiszen aki létrehozza, tökéletesen tisztában van a hazugság tényével. Ugyanakkor a terjesztőkre ez már nem feltétlenül igaz. Az álhírek többféle formában jelenhetnek meg, ezek egyikét jelentik az összeesküvés-elméletek. Ezen belül a bizonyítottan hamis összeesküvés-elméletek egyfajta „összeesküvés-álhírek”, amelyeket tudatos megtévesztő szándékkal, politikai vagy gazdasági haszonszerzésből terjesztenek (Krekó 2018).

Levitskaya és Fedorov a közösségi média szerepét hangsúlyozzák az álhírek terjesztésében. Megjegyzik, hogy a közösségi hálózatokat eredetileg a barátok és rokonok közötti kommunikáció szabad és demokratikus platformjának tervezték, azonban ahogy millióra duzzadt a felhasználók száma, felkeltette egyéb (pl. politikai és üzleti) szférák érdeklődését is, a médiamanipuláció egyik terepévé vált, gyakran álhírekkel összefüggésben. Bár hamis híreket korábban a hagyományos média is terjesztett, a közösségi médiában ezt már botok és egyéni felhasználók is megtehetik (Levitskaya–Fedorov 2020). Pennycook és Rand is az online közzétételi platformot tartja az egyik legfontosabb aspektusnak. Meghatározásuk szerint álhírnek minősül „az interneten közzétett olyan hírtartalom, amely esztétikailag hasonlít a tényleges legitim mainstream hírtartalomra, de kitalált vagy rendkívül pontatlan. Fals, szemét (junk) vagy kitalált hírek is nevezik” (Pennycook–Rand 2021: 389). A dezinformációt, a félretájékoztatást, a hiperelfogult híreket és a „sárgaújságírást” (yellow journalism – klikkvadász bulvárírások) említik még rokon kategóriákként. Apuke és Omar szintén tágabb határok között értelmezik az álhíreket, amelyeket alapvetően valótlan információknak tekintenek, de beleértik az összeesküvés-elméleteket, a pletykákat, a mítoszokat, a hoaxokat, valamint a szándékosan vagy akaratlanul terjesztett megtévesztő vagy téves tartalmakat is (Apuke–Omar 2021). Baptista és Gradim egyértelmű definíciót akartak találni a fake newsra, ezért tartalomelemzésnek vetették alá a témában 2016 és 2020 között megjelent tudományos cikkeket. A Web of Science adatbázisban 41, a Scopus adatbázisban pedig 22 olyan tudományos cikket találtak, amelyek igyekeztek pontosan definiálni a fake news fogalmát. Az elemzéseik alapján az álhír: „az online dezinformáció egy típusa, amely félrevezető és/vagy hamis állításokat tartalmaz, amely kapcsolódhat vagy nem kapcsolódhat valós eseményekhez, szándékosan hozták létre, hogy félrevezessék és/vagy manipulálják a nyilvánosságot, konkrét vagy elképzelt, az olvasó figyelmének felkeltésére szolgáló, opportunistá szerkezetű (cím, kép, tartalom) hírformátumnak látszó megjelenés révén, a több kattintás és megosztás, és ezáltal nagyobb reklámbevétel és/vagy ideológiai haszon elérése érdekében” (Baptista–Gradim 2022: 640).

Ebben az utolsó meghatározásban szinte minden elem benne van, amit az általunk felkutatott szakirodalom is jelöl. Összefoglalóan tehát az alábbi táblázatban összegeztük, hogy mik az álhírek, tehát a mai, modern értelemben vett fake news jellemzői az általunk feltárt szakirodalmi definíciók alapján.

1. táblázat: a fake news legfőbb jellemzői az általunk feltárt szakirodalmi meghatározások alapján:

Az említett fake news jellemzői	Az említés helyei
Hírcikkek/híregységek/hírtartalnak.	Allcott–Gentzkow 2017; Royster 2017; Vosough et al. 2018; Georgiadou et al. 2018; Pennycook–Rand 2021; Patwa et al. 2021.
Magát igazi, legitim, megbízható mainstream hírek mutatja.	Walters 2018; Weideman 2018; Pennycook–Rand 2021; Bryanov–Vziatysheva 2021; Apukea–Omar 2021; Lazer et al. 2018; Zhang–Ghorbani 2020; Gaughan 2017.
Hamis tényállításokat, pontatlanságokat, torzításokat, hazugságokat, kitalációt, bizonytalanul ellenőrizhető tényeket tartalmaznak.	Royster 2017; Apukea–Omar 2021; Klein–Wueller 2017; Weideman 2018; Georgiadou et al. 2018; Pennycook–Rand 2021; Bryanov–Vziatysheva 2021; Apukea–Omar 2021; Bennett–Livingston 2018; Walters 2018; Lazer et al. 2018; Gaughan 2017.
Szándékosan közlik a hazugságot, rosszindulatú szándék van mögötte, a félreinformálás és a megtévesztés a cél.	Allcott–Gentzkow 2017; Gerbaudo 2018; Rose–Wiles 2018; Apukea–Omar 2021; Patwa et al. 2021; Himma–Kadakas 2017; Bryanov–Vziatysheva 2021; Georgiadou et al. 2018; Klein–Wueller 2017; Krekó 2018; Walters 2018; Weideman 2018; Himma–Kadakas 2017; Lazer et al. 2018.
Online történik a közlés.	Royster 2017; Klein–Wueller; Weideman 2018; Pennycook–Rand 2021; Filipec 2019; Gaughan 2017; Apukea–Omar 2021.
A közösségi média a fő terjesztési platform.	Lazer et al. 2018; Weideman 2018; Gerbaudo 2018; Gordon 2018; Tandoc Jr. et al. 2018; Bajomi-Lázár 2023; Guess et al. 2018; Allcott–Gentzkow 2017; Klein–Wueller 2017; Zhang–Ghorbani 2020.
Politikai/ideológiai és/vagy pénzügyi haszonszerzés áll mögötte.	Lazer et al., 2018; Weideman 2018; Allcott–Gentzkow 2017; Krekó 2018; Bajomi-Lázár 2023; Guess et al. 2018; Klein–Wueller 2017.

A közvéteví médiumok híján vannak a hírmédiára jellemző etikai és szerkesztési normáknak és elveknek, homályos, ellenőrizhetetlen tulajdonú oldalakon jelennek meg.	Royster 2017; Lazer et al. 2018; Bajomi-Lázár 2023; Walters 2018.
Nemcsak cikkek, hanem videók, grafikák, dokumentumok is lehetnek.	Klein–Wueller; Filipec 2019; Bajomi-Lázár 2023.

(Forrás: a szerzők saját táblázata)

Egyéb jellemzők, amelyeket kisebb számban említettek az általunk áttanulmányozott szakirodalomban: az álhírek általában közismert személyekről, közszereplőkről vagy vitatott aktuális eseményekről szólnak (Klein–Wueller 2017), illetve a terjesztés történhet nem szándékosan is (Apuke–Omar 2021).

A fenti szakirodalmi áttekintésünk alapján tehát összefoglalóan így jellemezhetjük a modern értelemben vett, digitális fake news fogalmát:

1. Olyan hamis információ, amelyet digitális eszközön készítenek és online platformon tesznek közzé.
2. Hírcikk és/vagy kép és/vagy videó formájában.
3. Általában közismert személyekhez, közszereplőkhöz vagy vitatott aktuális eseményekhez kapcsolódik, amelyek nagy érdeklődésre tartanak számot.
4. A hír megbízhatónak mutatja magát, miközben hamis.
5. Ellenőrizetlen háttérű, kétes weblapokon/közösségimédia-oldalakon jelenik meg, amelyek mögött nem áll klasszikus, az újságírás etikai szabályait betartó szerkesztőség, és nincs részletes impresszuma.
6. A készítőjét szándékosan vezérli, tehát nem véletlenül vagy tudatlanságból/hanyagságból közli a hazugságot, hanem tudatosan, leggyakrabban politikai/ideológiai vagy üzleti haszonszerzés céljából;
7. Legfőbb terjesztési felülete a közösségi média, ahol az álhírt továbbosztó felhasználók már nem feltétlenül vannak tudatában annak, hogy hamis hírt közölnek.

A definiálás egy másik fontos aspektusa a negatív megközelítés, tehát hogy kizárjuk azokat az elemeket, amelyek nem tartoznak a fake news fentebb részletezett fogalomkörébe. Allcott és Gentzkow értelmezése szerint az álhírek csoportjába nem tartoznak bele a következő (az álhírekkel rokon) kategóriák: a nem szándékos tudósítói hibák; a pletykák, amelyek nem vezethetők vissza egyetlen adott cikkre; az összeesküvés-elméletek; a szatíra, amelyet nem valószínű, hogy a közönség tényként értelmezne; a politikusok hamis

kijelentései; azok a tudósítások, amelyek bár ferdítenek vagy félrevezetők, de nem teljesen hamisak (Allcott–Gentzkow 2017). Klein és Wueller nem sorolja az álhírek közé azokat a hamis tényközléseket, amelyeket hanyagságból vagy meggondolatlanságból tesznek közzé (például a mainstream média téves publikációit), valamint a nyomtatott bulvárlapok téves közléseit és a satirikus híreket közlő televíziós sorozatokat, illetve a különféle paródiákat sem (Klein–Wueller 2017).

A definiálás nehézségei

Az általunk feltárt szakirodalom jelentős része nem definiálja a fake news fogalmát. Aczél Petra is a pontos definiálás nehézségeit hangsúlyozza. Az „álhír” megnevezés szerinte nem tekinthető tudományos szakszónak, ehelyett inkább egyfajta politikai koncepció, egy relativizálható fogalom, amellyel sok más mellett nyelvtani-tartalmi problémák is vannak (Acél 2017). Walters is azt hangsúlyozza, hogy a fake news terminus évtizedek óta létezik, de úgy véli, hogy nincs állandó meghatározása (Walters 2018). Vosoughi és társai sem definiálják az álhíreket, a fogalmat „fluid terminus”-ként írják le. Megjegyzik, hogy a kifejezés korábban egy hírsztori valóságtartalmára utalt, de mára annyira a politika részévé vált, hogy a tudományban alkalmazhatatlan. Elvesztette az eredeti kapcsolatát a hír valóságtartalmával, hiszen a politikusok a nekik nem tetsző híreket bélyegzik fake newsnak (Vosoughi et al. 2018). Több más szerző is megjegyzi, hogy bizonyos politikusok és pártos elfogultsággal rendelkező személyek a mainstream médiában elhangzó, de nekik nem tetsző híreket minősítik fake newsnak (Gaughan, 2017; Klein–Wueller 2017; Walters 2018). Azonban a politikusok minősítéseitől függetlenül ezek nem feltétlenül esnek bele az álhírek kategóriájába. Klein és Wueller szerint a hagyományos hírmédia közleményei határozottan kívül esnek az álhírek definícióján, mivel nem szándékosan vagy tudatosan hamisak (Klein–Wueller 2017). A fake news kifejezés politikai átitatottsága miatt Vosoughi és társai szerint a kutatók elemzésükben a híreket inkább csak „igaz” és „fals” jelzőkkel kategorizálják, kerülve a fake news használatát. Megjegyzik, hogy a fals hírek és a pletykák is rokon értelmű szakkifejezések (Vosoughi et al. 2018). A fals hírek (false news) fogalmát a Facebook is bevezette, hogy elkülönítse a szerintük inkább már politikai fegyverként használt fake news fogalmától. A Facebook meghatározása szerint a false news olyan hírcikket jelöl, amelyek saját állításuk szerint tényyszerűek, de valójában szándékosan téves tényállításokat tartalmaznak az indulatok felkeltésére, a nézettség generálására vagy megtevesztési céllal. Olyan írásokra használják, amelyekben

a szereplő tényeket, állításokat ellenőrizni kell (Wardle–Derakhshan 2017). Himma-Kadakas nem a „false news”, hanem az alternatív tények fogalmával veti össze az álhíreket. Értelmezése szerint az álhírek „szándékosan széles körben terjesztett félretájékoztatást” jelentenek, az alternatív tények pedig „a tényanyag szándékos félreértelmezését” (Himma-Kadakas 2017: 26).

Más kutatók inkább egyfajta gyűjtőfogalomként értelmezik az álhíreket. Tandoc és társai szerint az álhírekbe beleértendők a hírszatírák, a hírparódiák, a kitalált hírek, a fotómanipulációk, bizonyos hirdetések és a propaganda is (Tandoc et al. 2018). Fehér és Király az álhíreket összefoglalóan hamis hírnek, félretájékoztatásnak írják le, és az „álhíresülés” folyamatát említik ennek kapcsán. Ezt egy olyan átfogó jelenségként interpretálják, „mely a hagyományos médiában gyökerezik, az MSM és az újmédia, illetve a közösségi média összefonódásának köszönhetően szándékosan terjesztett, hamis információkat támogat. A szűrőbuborék-hatás és a kognitív disszonancia éppúgy erősíti a trendet, mint a másoláson vagy a felhasználói tartalmakon alapuló újságírás – az információk ellenőrzése nélkül” (Fehér–Király 2017: 44). Bajomi-Lázár az álhírt olyan gyűjtőfogalomnak tekinti, amely „egyaránt magában foglalja a közönséges hírlapi kacsát, az április elsejei tréfát, az összeesküvés-elméletet és a múltat átíró propagandát, vagyis igen eltérő motivációjú és kimenetű eseteket jelöl” (Bajomi-Lázár 2023: 2). Megjegyzi, hogy a definíciós nehézségek miatt számos szakíró az álhír helyett inkább dezinformációról ír. Lazer és társai is azt hangsúlyozzák, hogy az álhírek átfedésben vannak más információs rendellenességekkel, mint a dezinformáció (szándékosan hamis információk közzlése az emberek megtévesztése céljából) és a félreinformálás (amikor hamis vagy félrevezető információt közölnek, de ennek nem feltétlenül vannak tudatában) (Lazer et al. 2018; Allcott–Gentzkow 2017). Bennett és Livingston óvatosságra int a fake news fogalmának használatakor, ők is inkább a dezinformáció szót alkalmazzák a jelenségre, amely szerintük „szándékos hazugságok hírként, sztoriként vagy meghamisított dokumentumformátumban terjesztve, politikai célok elérése érdekében” (Bennett–Livingston 2018: 124). Kiss ugyancsak a dezinformáció relációjában tárgyalja az álhírek és a félretájékoztatás fogalmát, tanulmányában az Európai Demokrácia Cselekvési Tervben (EDAP) rögzített definíciót alkalmazza a dezinformációra (Kiss 2021). Az álhíreket Krekó is besorolja a dezinformáció jelenségébe, amelyet ő szándékos megvezetési céllal alkalmazott manipulációs technikák köréként azonosít (Krekó 2018). Filipec szintén a dezinformáció–félretájékoztatás–propaganda fogalmi kereteiből közelíti meg az álhíreket. A dezinformációt hamis információk szisztematikus és szándékos terjesztéseként írja le, amely főként állami szereplők vagy azok leányvállalatai által tör-

ténik valamely külföldi állammal vagy médiummal szemben. A dezinformáció fő célja a döntéshozók véleményének befolyásolása. Ezzel szemben a félretájékoztatás esetében nincsenek ilyen szándékok, ahogyan nincs szisztematikus terjesztés sem. Mind a dezinformáció, mind a félretájékoztatás része lehet a propagandának, amelyet az információk és gondolatok politikai céllal történő szándékos és szisztematikus terjesztéseként interpretál. Az álhíreket komplexebb fogalomnak tartja, azon belül helyezi el a dezinformációt mint az álhírek egyik módozatát (Filipec 2019). Marshall sem definiálja a fake news fogalmát, nem tesz különbséget az „álhírek”, a „hazugság”, a „dezinformáció”, a „félretájékoztatás” és a „félreértés” között, mivel úgy véli, ezen fogalmak megkülönböztetéséhez ismerni kell a közlő szándékait, ami nehezen kivitelezhető. Azzal érvel, hogy a fenti kategóriák átfedik egymást, és hasonló folyamatok befolyásolják őket. Megjegyzi, hogy az álhíreket könnyen lehet propagandaként magyarázni (Marshall 2017). Gordon az álhírek megértése szempontjából az alternatív tények igazságként történő bemutatását említi, és a „tényszerű igazság”, a „hazugság”, valamint a „vélemény” pontos definiálását és tisztázását tartja leginkább célravezetőnek (Gordon 2018). Levitskaya és Fedorov arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern médiavilágban egyre ritkábbak az egyértelműen igaz és kifejezetten hamis információk. Általános szabály, hogy meglehetősen kifinomult manipulációs technikákat alkalmaznak, amelyek keverik a megbízható és hamis információkat, így nem lehet egyszerű ítéletet alkotni arról, pontosan mi az igaz és mi a hamis, ami megnehezíti a hamis médiainformációk betiltására vagy eltávolítására szolgáló mechanizmusok kidolgozását is (Levitskaya–Fedorov 2020).

Az online álhírek nyelvi jelei

A különböző médiatartalmak nyelvészeti szempontú elemzése nagy múltra tekint vissza. A kérdést sok hazai és nemzetközi kutatás is vizsgálta, részben a hagyományos médiumok relációjában, például a közrádióban alkalmazott nyelvi normákat (Balázs 2015a), részben az internetalapú és a digitális új-médiában megjelenő kontentek esetében. A műszaki technológia, valamint a digitalizáció és az informatika fejlődése új korszakot nyitott a média világában is, átalakítva a nyelvhasználati módokat, amelyek hamar a lingvisztikai kutatások érdeklődési körébe kerültek. „A 20. század utolsó évtizedével kezdődő technokulturális, digitális vagy informatikai korszak kommunikációs technológiai létrehozta a nyelvhasználat új létmódjait, melyeket összefoglalóan számítógépes kommunikációnak, hálókommunikációnak vagy CMC-kommunikációnak (computer-mediated communication) neveznek” (Balázs 2015b: 171; Balázs 2023: 30). Ezen CMC-kommunikáció megteremtette

a saját retorikáját, amelyet e-retorikának nevezhetünk (a számítógép vezérelte digitális/elektronikus kultúra retorikája). Az e-retorika szűkebb körébe tartozónak Balázs „a digitális/elektronikus térben felbukkanó régi, de föltétlenül változó és új retorikai gyakorlatot” nevezi (Balázs 2010: 7).

A jelen tanulmányban elemzett, a közösségi médiában megjelenő áhírpósztok az e-retorika körébe tartoznak. Balázs szerint a közösségi médiában közzétett tartalmak beletartoznak az e-retorika fő kommunikációs funkcióiba, amelyek szerinte a következők: 1. a levélküldés (pl. sms, e-mail); 2. az információkeresés (pl. Google segítségével); 3. online elérések (pl. Skype, Twitter); 4. megbeszélés-vita (pl. fórumokon, közösségimédia-kommentekben); 5. kétirányúság: információfeltöltés és -letöltés/-cserélés (pl. fájlcsere-alkalmazások); 6. információgyűjtés (pl. új online tudástárak segítségével, mint a Wikipédia); 7. kapcsolattápolás, közösségépítés (pl. a Facebook segítségével) (Balázs 2010).

Balázs megjegyzi, hogy az infokommunikációs technológiák alapján létrejött e-retorika megduplázta a nyelvi létmódokat (az írást és a beszédet), tehát kialakította ezek alternánsait (a másodlagos írásbeliséget és szóbeliséget), illetve intermedialitást is eredményezett (létrejöttek a szövegek/műfajok módosult vagy átmeneti mediális változatai) (Balázs 2015b). A megduplázáson azt érti, hogy létrejött a másodlagos szóbeliség (technikai közvetítő segítségével történő szóbeli kommunikáció) egy új, digitális formája, valamint a másodlagos írásbeliség (technikai eszközökön történő írás, például írógép) új, digitális módjai, mint például az sms vagy az e-mail. A másodlagos írásbeliség digitális alternánsai több aspektusban is különböznek a korábbi formáktól, hiszen például itt az írást számos nyelvi technológia (pl. helyesírás-ellenőrző program) is támogatja (Balázs 2010). A másodlagos írásbeliségre a szakirodalomban az egyes szerzők más és más kifejezéseket is alkalmaznak, ilyenek például a digilektus, a szimbolikus írásbeliség, a spontán írott nyelv, az új beszéltnyelviség, az írott beszélt nyelv, a virtuális írásbeliség vagy a digitális írásbeliség (idézi ezeket: Balázs 2015b). A digitális technológia eredményezte másodlagos írásbeliség és szóbeliség összefoglalóan egy új nyelviséget alakít ki, amit Balázs a következőképp definiál: „informatikai alapú, számítógépek, internet vagy mobilkommunikáció által közvetített írásbeli vagy szóbeli kommunikáció, amelyre jellemző az átmenetiség: beszédközelet (szlenges), képeket is használó írás és közlésmód, az élőbeszédhez közelítő, de azzal nem azonos beszéd szintetizálás. A számítógépek segítségével történő napról napra fejlődő kommunikáció az új beszéltnyelviséget formálja” (Balázs 2010: 10).

A másodlagos írásbeliség általános (orto)grafikus jellemzőinek tartja: 1. a helyesírástól eltérő formák használatát (például a folyamatos kis- vagy

nagybetűs írást, egybeírást, betűk és írásjelek többszörözését); 2. a rövidítések használatát; 3. a speciális grafostilisztikai jellemzőket (emotikonok használata, betű- vagy írásjel-többszörözés); 4. a kreatív (egyéni) írásmódot (pl. tudatos eltérést a helyesírási normáktól (Balázs 2010)). Jelen elemzésünkben azt feltételezzük, hogy az online készített és a közösségi médiában továbbított áll-hírek esetében is kimutathatók lesznek az e-retorikára jellemző ortografikus jegyek vagy azok egy része.

A digitális világ nyelvhasználatát az elmúlt évtizedekben több hazai és nemzetközi kutatás is elemezte, vizsgálva többek közt a chatelés, az sms-ek, a blogok, a köszönések, a gyerek-szülő kapcsolattartás, valamint az úgynevezett netfolklor nyelvi elemeit is (Balázs 2015b). Balázs kiemeli, hogy az informatikai-technológiai változások a folklor világát is átalakították, létrehozva az elektronikus folkloort (e-folklor), amelynek tartalmi elektronikus adatbázisokban vannak tárolva, és az interneten terjednek. A folklorjellegű üzenetek témái közt megtalálhatók a viccek, tréfák, rémhírek, tanácsok, beugratások is. Megjegyzi, hogy minden médiumnak lehet folklorhordozó jellege, így többek közt az sms-nek és akár a graffitiknek is (Balázs 2006). A népi kultúra, a folklor elemeinek elektronikus térben történő megjelenését összefoglalóan leíró e-folkloron belül található a netfolklor, amely „a technokulturális (informatikai, digitális) korszak technikai eszközein intermediális módon (médiumváltással) megjelenő, hagyományon alapuló, változatokban terjedő, kommunikációs létmódját tekintve leginkább a másodlagos (vagy spontán) írásbeliségben terjedő folklor” (Balázs 2015b: 176). Az sms-ek mint folklorhordozó szöveges tartalmak nyelvészeti elemzését az antropológiai nyelvészetben belül a folklorlingvisztika témakörébe sorolja (Balázs 2006). 2002-ben egy sms-fal nyelvészeti-kommunikációs tartalomelemzését elvégezve több kommunikációs funkciót tudott beazonosítani a jakobsoni kommunikációelméleti modell alapján (emotív, konatív, referenciális, fatikus, metanyelvi, esztétikai). Ezek a funkciók a következők voltak: kapcsolatteremtő (fatikus), kikezdő funkció, játék a kóddal, hír és reklám, folklorfunkció. Ezekhez a funkciókhoz a következő ismétlődő nyelvi jeleket találta: tudatos szöveg-torzítás (pl. a csúnya szavak esetében a nyelvi ellenőrző programok megtévesztésére); a szóközök időnkénti kihagyása (pl. írásjelek után); a hosszú ékezetes betűk olykori mellőzése; kizárólag nagybetűk használata; a betű-tévesztések, tömörítések, rövidítések jelenléte; időnként hiányos, nehezen értelmezhető szövegek (Balázs 2003). A témaköröket tekintve a következő főbb kategóriákat találta az sms-ek kapcsán: ünnepi alkalmakhoz kötődő üzenetek (pl. karácsony, újév, húsvét), egyéni ünnepekhez kötődők (pl. névnap, születésnap), szerelemhez-udvarláshoz kötődő üzenetek, láncelevek, tréfás-vicces, beugratós üzenetek, bölcsességek (Balázs 2007).

A lingvisztikai elemzések egyéb, az e-retorika fogalomkörébe tartozó későbbi jelenségekre is kiterjednek, így a különböző internetes honlapokon megjelenő szövegekre is. Falyuna kvalitatív tartalomelemzésnek vetett alá olyan, interneten publikált cikkeket, amelyek lúgosító diétát (áltudományos elmélet alapján nyugvó módszer) reklámoztak. A kutató azt vizsgálta, milyen nyelvhasználati és nyelvi stratégiákat alkalmaztak a készítők. Megállapította, hogy bár az elemzett szövegek témája megegyezett, azonos elméleti alapokra épített, mégis több esetben ellentmondtak egymásnak, valamint egy-egy szövegen belül is megfigyelhetők voltak ellentmondások. A tudományosság látszatát megteremtő szakkifejezések, terminusok alkalmazása is megfigyelhető volt azért, hogy tudományosnak mutassák magukat a cikkek. Ugyanakkor a definíciók sok esetben hibás ismereteket tartalmaztak, pontatlanok voltak, vagy érthetetlenek, manipulatív mögöttes céllal, az olvasók szándékos megtévesztésére. Kifejezetten manipulatív nyelvi elemeket is azonosított a szövegekben, köztük az előfeltevések és az érvelési hibák megjelenését (Falyuna 2017).

Kifejezetten az álhírek extra- és intralingvális jellemzőinek elemzése is megjelenik a hazai szakirodalomban. Veszelszki az álhírek nyelvi és nem nyelvi jellegzetességeit kutatta 30+1 szöveg elemzésén keresztül. Nyelvi jellemzőnek vette többek közt a túlzó, szenzációhajhász címet, a hibás/helyes terminushasználatot, a figyelemfelhívó, bulvárszerű szöveget, valamint a szövegek nyelvi minőségét (pl. helyesírási hibák, túlzó írásjelhasználat, nagybetűs írás). A nem nyelvi jelek közé pedig az ismert személyek megjelenítését, a valódi, hiteles oldalakat utánzó URL-címeket, valamint a feltűnő képek alkalmazását sorolta. Megállapította többek között, hogy az általa elemzett álhírekre jellemző volt a túlzó és szenzációhajhász címadás, amelyen felül vagy azzal párhuzamosan egyéb manipulációs eszközöket is alkalmaztak (pl. az információ visszatar-tása), és az egyik legfontosabb cél az érzelmek felkeltése volt. Jellemző volt továbbá a hitelesség látszatát megteremtő terminusok használata, a hírszerű nyelvezet, a bulváros nyelvezet használata, a tegeződő stílus, a gúnyolódás, a megosztásra való felszólítás is. A helyesírási hibák és az írásjelek túlzó használata is visszatérő nyelvi elem volt. Tartalmilag az anakronisztikus állítások (a tudomány által már régen megcáfolt állítások) közzététele, a titkok keresése, a mítoszokra történő utalás, a bizonyítékok hanyag kezelése, a cáfolhatatlan hipotézisek megjelenítése, a kritikával szembeni immunitás, a tények interpretációként történő értelmezése, a tények helyett szcenáriók említése, valamint a látszólagos hasonlóságok/összefüggések említése. Ugyancsak gyakori volt a szenzációk, az eltűnt személyek említése, az óvatosságra intés, a segélykérés, illetve a listázás (pl. mik a leggyakoribb hibák lakberendezéskor) (Veszelszki 2017).

A közösségi média különböző platformjain zajló kommunikáció is beletartozik a nyelvészet kutatási körébe. Falyuna a laposföld-hívők Facebook-csoportjában zajló diskurzust (posztok és kommentek) analizálta az alkalmazott nyelvhasználati, nyelvi, retorikai, illetve más diszkurzív eszközök relációjában. Esettanulmányában megállapította, hogy jellemző volt a vizsgált csoport diskurzusára az áltudományos, valamint az összeesküvés-elmélet jellegű érvek használata, a tudományos és vallásos-spirituális érvek keveredése, illetve a megtévesztő nyelvi és retorikai elemek használata is. Ilyenek voltak az összetartást erősítő, „mi-tudatra” utaló szóhasználat, az elhatárolódás az ideológiai ellenfelektől, a rájuk alkalmazott gúnyos jelzők, a negatív konnotáció megjelenése. A küldetéstudatra utaló szóhasználatok is megjelentek, az egyetemes igazság birtoklására, a közjük nem tartozó, ezért rendszerszintű butaságban élők „felébresztésére” törekvés. Megjelennek a diskurzusban a tudományos kommunikációra jellemző jegyek is (például vannak források, amikre hivatkoznak, tudományos szakszavak használata stb.), ezekkel azonban a saját összeesküvéses és áltudományos nézeteiket támasztják alá, csak az őket igazoló érveket válogatják ki. A spirituális-vallási alapokra hivatkozás is gyakori. Ugyanakkor az eredmények alapján nem állítható, hogy egy egyértelmű, normatív szempontrendszert lehetne kidolgozni az áltudományos tartalmak mindenkori és pontos felismerésére (Falyuna 2019). Balogh és Veszelszki a számítógépes játékokban megjelenő udvarias és sértő/gúnyolódó formátumokat elemezte pragmatikai szempontból. Megállapították, hogy a sértések (tauntok) az udvariasságra vonatkozó szabályokat főképp a játékvilágon belüli információk felhasználásával szegik meg (Balogh–Veszelszki 2019).

Veszelszki és Falyuna az interneten terjedő áltudományos tartalmak érveléstechnikai és nyelvészeti jellemzőit gyűjtötte össze három témában: oltságellenesség, laposföld-elmélet és parazitaferőzés. Eredményeik szerint jellemzően a következő nyelvi-érveléstechnikai eszközöket alkalmazták a laposföld-elmélet esetében: szelektivitás; a hivatásos tudomány képviselőinek hiteltelenné tétele, hazugnak feltüntetése (cenzúráznak, politikai-gazdasági és hatalmi érdekekből), csak a maguk által előállított „bizonyítékok” elfogadása; saját tudományos hitelesség megteremtése; csak az általuk tekintélynek tartottak érveinek elfogadása; más csoportokkal való szembenállás; küldetéstudat, a megvilágosodás elhozatala, vallási-spirituális tudat; tudományos nyelvezet és érvelési módok (hibás) használata; a kritika és a vita elutasítása; személyeskedő vitakezelési stratégiák alkalmazása. Az oltságellenesek esetében a félelemre építés és a tudományosság látszatának megteremtése dominált (pl. a laikusok számára nehezen befogadható orvostudományi szakkifejezések és nyelvezet alkalmazása). A parazitaferőzés kapcsán szintén megjelenik a félelemkeltés (ijesztgető szövegek, ijesztő fotók); gyógyszerész szaktekin-

télyekre történő hivatkozás (akkor is, ha az illető nem létezik és/vagy sosem mondott olyat); manipulált képek és szám adatok; orvosinak látszó, komoly-nak tűnő weblapok; zavaros, nem definiált orvosi terminusok alkalmazása (Veszelszki–Falyuna 2019).

A fenti, lingvisztikai relációban végzett tartalomelemzések alapján azt feltételezzük, hogy a 2011 óta bővülő, online álhíreket és internetes átveréseket tartalmazó screenshot-adatbázisunkban fellelhető online álhírek esetében is találkozhatunk olyan visszatérő nyelvi jelekkel, amelyek álhírré utalnak.

Az eredmények

Tartalomelemzésünk során összesen 29 visszatérő jelet tudtunk beazonosítani az általunk elemzett 235 álhír kapcsán. Ezekből 4 logikai kategóriát tudtunk képezni, amelyeket az alábbiakban mutatunk be. A négyből két kategória az érzelemkeltéshez kapcsolódik, egy a hitelesség látszatának megteremtéséhez, egy pedig a szokatlan formai, helyesírási és megfogalmazási jeleket foglalja össze.

1. Érzelmekre, jó szándékra ható nyelvi formulák

Az első kategóriába azok a nyelvi formulákat soroltuk, amelyek érzelemkeltésre alkalmasak, és valamilyen pozitív érzelem felkeltése a céljuk. A 29 beazonosított nyelvi és formai jellemző közül 7 ebbe a kategóriába tartozott.

2. táblázat: Érzelmekre, jó szándékra ható nyelvi formulák (kiemelés és aláhúzás tőlünk):

Azonosított nyelvi jelek	Konkrét példák az adatbázisból
Spiritualitásra, csodára utaló szavak és kifejezések használata	A „ <u>kollektív tudatosság</u> ” megváltoztatásával segíthetünk a Földön (az égő Amazonast eloltó esőkről szóló álhírben); „ <u>Fordítsuk meg a sorsunkat</u> ”; „ <u>Csodálatos világ</u> ”, „ <u>Varázslatos világ</u> ” (Facebook-oldalak); „Ha ilyesmit láatsz, <u>ne mozdulj, ne ölj</u> ... meglátod, <u>hogyan táplálják, lendítik az energiát</u> ” (Méhék leptek el egy autót);

	<p>„<u>Isten vigyázzon rád</u>” (törökországi földrengés); „<u>Vannak még csodák! Megtörtént az elképzelhetetlen</u>” (4 éves Down-szindrómás kislányról szóló, lopott képen alapuló poszt); „<u>Amen</u>” kommentek bizonyos megható posztok alatt; „<u>Angyal</u>” (törökországi földrengésben részt vett mentőkutyáról készített poszt, amely egy korábban és máshol készült fotó).</p>
<p>Érzelmeire ható jelzők, becéző formulák, szájalmat keltő megfogalmazások</p>	<p>„<u>Kicsi lány</u>”, „<u>pirinyó</u>” (törökországi földrengésről közölt lopott képek alatt); „<u>szavak nélkül</u>” (törökországi földrengésben részt vett mentőkutyáról, amely egy korábban és máshol készült fotó); 3 éves „<u>kisgyermek</u>” „<u>utolsó szavai</u>”; Cipő „<u>utolsó szavai</u>”; „<u>Szívszorító</u>” felhívás Bogdán László nevében; „<u>megható szavakkal</u>” írt üzenet Borbás Marcsi nevében; „<u>Szívemarkoló</u>” nyílt levél Lang Györgyi nevében; A „<u>pici babám</u>” élete múlik a megosztásokon; Aki teheti, imádkozzon „<u>Ricsikéért</u>”; Bálint Gyuri „<u>bácsi</u>” „<u>megható</u>” üzenete; Kudlik Juli „<u>megható kérése</u>”; Sas Józsi „<u>bácsi</u>” „<u>torokszorító</u>” üzenete; „<u>Mindenki elítéli</u>” az 50 évesen szülő nőt; Lájkokra és megosztásokra váró „<u>beteg lány</u>”; Balesetet szenvedett „<u>bajbajutott kislány</u>”; A „<u>nagybeteg</u>” Töröcsik Mari üzenete; A „<u>daganatos</u>” nő tegnap megszületett „<u>tündéri</u>” kislánya A pont ma pont 100 éves „<u>Drága</u>” nagymama, de „<u>egy ilyen idős emberre nem figyel már senki</u>”; Az én „<u>Drága</u>” unokám, aki „<u>elvesztette szüleit</u>”; „<u>Senki sem olvassa el</u>” a kérésem, mert „<u>rákos vagyok</u>”; Sokan „<u>szégyellnek engem</u>”, csak azért, mert „<u>szegény vagyok, és nincs pénzem</u>” mindenre, amire társaimnak.”</p>

<p>Könyörgő, esedező hangnem</p>	<p>„Könyörgöm, segísetek” megtalálni az ámokfutót; „Szépen kérek, oszd meg!! A kislányom élete múlik rajta, hányan osszák meg!”; „Legyetek kedvesek osszátok meg” Lang Györgyi szívbemarkoló nyílt levelét; „Kérem szépen, aki teheti, imádkozzon Ricsikéért!” „Könyörgünk SEGÍTS” egy megosztással az életéért küzdő gyereken.</p>
<p>Dramai jelzők és igék</p>	<p>„Megdöbbenő” 1300 éves térkép; „Felfoghatatlan” „TRAGÉDIA” Berki Krisztián (akkor még élt) és Gáspár Győző halálhíre; „Nagy a baj!” „Szívszorító” felhívást tett közzé Bogdán László; Megtörtént az „elképzелhetetlen” Falusi Mariannal, aki „szörnyű” hírt kapott; „félelmetes” tüdőbetegségről; „HATALMAS A BAJ!” egy pécsi kismamával, de Pogány Judittal is; „Felfoghatatlan tragédia” történt egy kislánnyal; „DRÁMAI HÍR!” Lagzi Lajcsi öngyilkosságáról; „Brutális medvetámadás” a Mátrában; „DRÁMAI HÍR! TRAGÉDIA! Nagyon nagy baj történt!” – elhunyt Nagy Feró; „Megrendítő” szavakkal fordult Pogány Judit az emberekhez; Sebestyén Balázs „dramai” bejelentése; „Sokkoló”, amit Németh Lajos mond az érkező „örületes” hidegről; „Szörnyű Tragédia!” anyukát és gyerekeit ütötték el a zebrán; Orbán Gáspár „megrázó” üzenete a magyaroknak; „Gyomorforgató” módon szólt be Vajna Tímea Junior feleségének; Majka „kíméletlenül” tette helyre Pataky Attilát; A cukorbetegség „szörnyű” ellenségét találták; „AZ ORVOSOK IS MEGDÖBBENTEK! a dohányzásról leszoktató módszertől.</p>

<p>Megosztásra, együttérzésre, segítségre, tiszteleltre felszólítás</p>	<p>Legtöbbször az eltűnt/beteg, életéért küzdő gyerekek esetében: „Lehet, hogy a <u>TE megosztásod</u> menti meg”; „Segítsünk a balesetben bajbajutott kislánynak <u>egy megosztással</u>”; „<u>Osszuk meg</u>” Lang Györgyi szívbemarkoló nyílt levelét; „<u>Segítsünk a neurológusnak egy megosztással</u>”; „Kérlek Titeket, <u>biztassatok néhány jó szóval</u>, reményt adva végleges gyógyulásomhoz”; „<u>Tiszteljük meg</u>” Cipő (a Republic együttes elhunyt énekese) emlékét az utolsó szavai elolvasásával; „Kérem Önöket, <u>köszöntsék néhány szép szóval</u>, mert igazán megérdemli” (születésnapos árva pásztor kislány); „Kérem <u>értékeljék munkámat néhány elismerő szóval</u>”; kézműves esküvői torták, fafaragványok, egyéb művészeti alkotások, amelyek mind lopott képek.</p>
<p>Betegség, születésnap említése</p>	<p>4 éves Down-szindrómás kisfiú fotója, aki legalább 4 születésnapjal és 3 különböző névvel szerepel lájkvadász Facebook-oldalokon; születésnapos rákos nő; beteg kislány; születésnapos anyuka Down-szindrómás gyerekekkel.</p>
<p>Visszatérő szófordulatok</p>	<p>Valakit „<u>lehet szeretni, vagy sem, de így segít...</u>” (pl. Ronaldo, Majka és Caramel nem létező jótékonyági akciói); „<u>Senki sem fog...</u>” gratulálni, odafigyelni, elolvasni, megosztani, köszönteni stb. idős, születésnapos és/vagy beteg stb. emberekről szóló posztot; „<u>Sokan elítélnék/megvetnek/kinevetnek ezért</u>” fordulat idős, születésnapos és/vagy beteg stb. emberekről, gyerekekről; „<u>Mutassuk meg, hogy téved, és köszöntsük őt</u>” (elesett, idős/beteg emberek, gyerekek);</p>

(Forrás: saját készítés)

Ilyen volt a spiritualitásra, csodákra utaló szavak és kifejezések gyakori használata. Amikor a világsajtó attól volt híres, hogy Braziliában égnék az esőerdők, akkor az álhírek készítői azt terjesztették, hogy eleredt az eső, amely

eloltotta a tüzek jelentős részét. Több Facebook-oldalon ezt spirituális jelzőkkel egészítették ki. A sok esetben álhíreket megosztó oldalakra jellemző volt az ilyen névadás is. Ugyancsak elterjedt a csodás gyógyulásokról szóló esetekről készített álhírek megosztása is, érdekesség, hogy ugyanannak a kisfiúnak a lopott képe többféle betegség kapcsán is megjelent, illetve más-más néven szerepelt a különböző posztokban. Az érzelmekre ható jelzők, becéző formulák, szánalmat keltő megfogalmazások ugyancsak gyakori jelei voltak az álhíreknek, ahogy a könyörgő, esedező hangnem, valamint a drámai jelzők és igék használata. A poszt megosztására való felszólítás gyakori jele az álhíreknek, időnként az együttérzésre, segítségre, tiszteletre felszólítás jelenik meg helyette vagy azzal párhuzamosan (pl. oszd meg, ha te is egyetértesz, vagy ha téged is felháborít stb.). A betegségek és születésnapok említése is igen gyakori, valamint a kettő ötvözete. Például egy súlyos beteg gyerek, akinek ma épp születésnapja van, és köszöntésre/megosztásra vár, vagy egy most felgyógyult gyerek, akinek szintén születésnapja van. A visszatérő szófordulatok szintén jellemzik ezeket az álhíreket, például Christiano Ronaldót lehet szeretni, vagy sem, de megmenti a súlyos beteg Noémi életét. Noémi életét nem mentette meg, azonban a valóságban az álhír hatására leálltak az adományok, amelyet a szülők vártak, ugyanis a beteg Noémi tényleg létezett, csak a Ronaldo-féle segítség volt álhír. Majd Caramel és Majka nem létező jótékonyági akciója kapcsán ugyanezt a szófordulatot alkalmazták az álhír gyártói – vélhetően ugyanaz a személy állhatott mögötte. A „nekem senki sem segít”, „engem senki sem szeret”, „senki sem köszönt fel”, „én senkit sem érdeklek” szánalomkeltő szófordulatok ugyancsak visszatérő elemek voltak az álhírekben.

2. Érzelmekre, félelemre, dühre ható nyelvi formulák

A következő beazonosított kategóriát a szintén érzelmekeltő, de ezúttal a negatív érzelmekre, a félelemre, dühre ható nyelvi formulák alkalmazása jelentette. A 29 beazonosított nyelvi és formai jellemző közül ugyancsak 7 tartozott ebbe a kategóriába.

3. táblázat: Érzelmekre, félelemre, dühre ható nyelvi formulák (kiemelés és aláhúzás tőlünk):

Azonosított nyelvi jelek	Konkrét példák az adatbázisból
Konfliktusokra utaló szavak és kifejezések	Sebestyén Balázs <u>„keményen beszólt”</u> Sarka Katának; Ábel Anita <u>„helyre tette”</u> Nádai Anikót;

	<p>Vajna Tímea gyomorforgató módon „<u>szólt be</u>” Junior feleségének”;</p> <p>Orbán Viktor „<u>feljelentette</u>” Koncz Zsuzsát;</p> <p>Koncz Zsuzsa mindent elsőprő bátorsággal „<u>ment neki</u>” Kósa Lajosnak;</p> <p>Majka kíméletlenül „<u>helyre tette</u>” a magyar embereknek „<u>beszóló</u>” Pataky Attilát;</p> <p>Hatalmas igazsággal „<u>ment neki</u>” Szinetár Dóra Schobert Norbinak;</p> <p>Kijózanító igazsággal „<u>védte meg</u>” Szikora Robi a Deutsch Tamás által lenézett embereket.</p>
<p>Felháborodott, indulatos hangnem</p>	<p>„<u>Milyen országban élünk?</u>” (poszt a képviselői fizetések és a nyugdíjak emelés közti különbségről);</p> <p>„<u>Ez most komoly?</u>” (hamis poszt arról, hogy büntetni fogják azt, aki nem oltatja be magát Covid ellen);</p> <p>„<u>Mi a p*csa!</u>” (hamis poszt arról, hogy koronavírus régen is létezett, de akkor nem volt karantén, nem kellett maszkot hordani stb.);</p> <p>„<u>Am van itt még más is...!</u>” (felháborodott poszt arról, hogy kötelező lesz bevallani, ha valaki nincs beoltva).</p>
<p>Gúnyos megfogalmazás</p>	<p>A „<u>román IQ-bajnok törvény</u>” nem engedte Sepsiszentgyörgyön a magyar zászlók kihelyezését március 15-én, de a furfangos székegyek megoldották táblákkal – írta egy hamis poszt, a valóságban pedig kint voltak magyar zászlók is;</p> <p>„<u>Kötelező Szurika? – Köszönjük NEM!</u>”;</p> <p>„<u>Maszkhívők lehet ajvékolni</u>, de a tények eléggé makacsak!”</p> <p>„<u>NESZE NEKTEK VAKCINA!</u>”;</p> <p>„A 3 sátánista népiértó propagálja a <u>covid f*ck-cinákat</u>” (három volt amerikai elnök látható a fotón;</p> <p>„A semmire sem jó <u>kamutesztek</u>”;</p> <p>„Azok a <u>fránya összeesküvés-elméletek</u>” (amelyek a poszt szerint igazak);</p>

	<p>„Az a <u>fránya szél</u>” (a hamis poszt azt állítja, hogy egy olyan videót mutat, ahol ukránok játsszák el, hogy halottak, de a szél megmozdítja az egyik hullazsákot, ami alól kinyúl egy kéz és visszahúzza magára – a videó valójában évekkal korábban készült Bécsben, egy klímapolitika elleni demonstráción).</p>
<p>Tudatlanságra utaló, érzelemfűtött felszólítások, kérdések, kioktató stílus</p>	<p>„<u>Ébresztő! Ez kell neked?</u>” (hamis poszt arról, hogy az otthoni dohányzásért is büntetés jár majd); <u>VAN VALAKI, AKI MÉG MINDIG NEM FOGTA FEL?</u> Egy PCR teszt nem mutat ki semmit!”; „Azoknak, <u>akik még mindig nem tudnak róla</u>” (hamis poszt arról, hogy beleegyezés nélkül is beadható a koronavírus elleni vakcina).</p>
<p>Tisztánlátásra, józan észre, tényekre utalás, kioktató stílus</p>	<p>„Mert segíti a <u>TISZTÁNLTÁST</u>” (egy Covid-vírussal kapcsolatos poszt); „Maszkhívők lehet ajvékolni, de <u>a tények eléggé makacsak!</u>”; „Csak használja mindenki <u>a józan paraszti eszét</u>”; „Itt az első hazai vizsgálat tényszerű eredménye. <u>Dönts el magad.</u> Laborképzés előtt és után...”;</p>
<p>Összeesküvést sejtető megfogalmazás</p>	<p>A <u>hatóságok eltitkolják, nem jelentik</u> (hamis poszt arról, hogy mérgező kéndioxid-felhő tart Magyarországot felé); <u>„Erről miért nem beszél a média?”</u> (egy csodaautóról, amely a poszt szerint 500 kilométert képes megtenni 1 liter vízzel); <u>A NASA és a kormányzat eltitkolják</u> a Föld felé tartó idegen anyahajókat; A <u>NASA elrejtett</u> egy „kinetikus rakétát” a Holdon, de nem tudni miért; <u>A NASA, a Vatikán és a Pentagon is eltitkolják</u>, hogy közeledik a Nibiru bolygó; „ENNEK AZ ORVOSNAK <u>NEM FOGOD LÁTNI A NYILATKOZATÁT A TV-BEN</u>” (egy oltásellenes állítólagos orvos nyilatkozata); <u>„ELHALLGATTÁK!”</u> (az igazságot a koronavírus kapcsán).</p>

Figyelemfelhívás veszélyre	<p><u>Újfajta bűncselekményekre</u> figyelmeztető posztok (a rendőrség nevében közzétett, nem létező veszélyekre felhívások);</p> <p><u>Félelmetes tüdőbetegség</u> felbukkanására figyelmeztető poszt;</p> <p>„FELHÍVÁS! Ma a buszon észrevettem a srác kezében EZT a gépet!” (hamis poszt arról, hogy a buszon utazók bankkártyájának adatait távolról képesek ellopni egy kártyaleolvasónak tűnő műszerrel).</p>
----------------------------	--

(Forrás: saját készítés)

A negatív érzelmelektésre alkalmazott nyelvi jelek közül az egyik leggyakrabban volt a konfliktusokra utaló szavak és kifejezések használata. Ez általában két ismert személy közti, nem létező konfliktust festett le, amikor valaki „beszölt”, „helyretett” valakit. A felháborodott, indulatos hangnem is jellemzője az álhíreknek, az adatbázisunkban található álhírek közül elsősorban politikai, illetve a koronavírus témájában készült posztokban találtunk ilyet. Valamely aktuális és megosztó témát jellemeznek ezen nyelvi elemek. Ugyanez igaz a gúnyos megfogalmazásra, amely mindig valamilyen manipulációra, sok esetben egyoldalú, elfogult, polarizált vélemény kinyilvánítására jellemző. Szintén a társadalmat erősen megosztó témák (mint például a politika vagy a koronavírus) esetén találtunk tudatlanságra utaló, érzelmelektett felszólításokat és kérdéseket, illetve jellemző volt a kioktató stílus alkalmazása. Ugyancsak ilyen témákban jelent meg a tisztánlátásra, józan észre, tényekre utalás, legtöbbször szintén a kioktató stílussal párhuzamosan. Az összeesküvést sejtető megfogalmazás is jellemzője az álhíreknek, amikor valami eltitkolt témáról írnak, amelyet a kormányzat, a különböző hatóságok szándékosan eltitkolnak. De az álhírek készítői valahogyan ennek mégis a tudomására jutnak. A különféle veszélyekre történő figyelemfelhívás ugyancsak visszatérő nyelvi formulája az álhíreknek. Legtöbbször nem létező bűncselekményekre, újfajta, félelmetes betegségekre hívják fel a lakosság figyelmét. Ilyenkor jellemző a hatóságokra történő hivatkozás (pl. rendőrség).

3. A hitelességet alátámasztó nyelvi fogások és szóhasználat

A következő kategóriát a poszt hitelességét alátámasztani hivatott nyelvi fogások és szóhasználat jelenti. A 29 jellemzőből 8-at soroltunk ebbe a kategóriába. Az álhírek készítői számára különösen fontos, hogy megbízhatónak és hihetőnek tünjenek, így tudnak minél több emberhez eljutni, és így érik

el azt, hogy minél többen továbbosszák ezeket a posztokat, hozzájutva a vágyott nagyszámú kattintáshoz.

4. táblázat: Hitelességet alátámasztó nyelvi fogások és szóhasználat (kiemelés és aláhúzás tőlünk):

Azonosított nyelvi jelek	Konkrét példák az adatbázisból
Átlagemberekre / átlagos életre, „közülünk való” emberekre utaló jelzők a közösségi média-csoportok nevében	Közmunkások, munkanélküliek, kenyérkeresők csoportja; Nyugdíjasok klubja; Nők klubja; Recept Klub; Pénzkosár; Nők Közössége; Retro Klub
Tegeződő hangnem	„ <u>Ne félj</u> ”, „ <u>ne bántsd</u> ”, „ <u>ne ölj</u> ” megfogalmazások az autót megszálló méhekről szóló hamis posztban; „ <u>Oszd meg, ha...</u> ” te is egyetértesz, téged is felháborít stb. formulák; „ <u>Ti</u> milyen büntetést adnátok nekik?” (álhír arról, hogy romák halálra vertek egy magyar tanárnőt Tiszavasváriban).
Hatóságokra, szaktekintélyekre, médiára hivatkozás	„ <u>A NASA és a kormányzat már tudják</u> ” (idegen anyahajók tartanak a föld felé); „ <u>A Vatikán, a NASA és a Pentagon is tudja</u> ” (a közeledő X-bolygóról, a Nibiruról, de eltitkolják); „A hollandok <u>tömegtájékoztatásban</u> már leadták”, a „ <u>rendőrség</u> ” figyelmeztet (egy újfajta bűncselekményre).
Népszerűsége, elterjedtsége, köztudottságra utaló szövegek	„ <u>Tízezrek kedvelik az írást</u> ”; „ <u>Ezrek osztották meg</u> ” (Sebestyén Balázs nem létező felhívását); „ <u>Egy ország izgul</u> ” (egy nem létező pécsi kismamáért); „ <u>Országos Botrányt</u> ” váltott ki (Orbán Viktor nem létező bejelentése); „ <u>Rengetegen osztják ezt a bejegyzést</u> ” (maszkot nem viselő politikusokról).
Általánosító túlzások	„ <u>Minden magyart</u> ” hidegzuhanyként ért (Orbán Viktor nem létező bejelentése); „ <u>Mindenki</u> viccet csinál belőle, de „ <u>senki sem</u> tudja, hogy...” Balotelli focista fizetése 50 százalékát afrikai gyerekeknek adományozza (hamis állítás egy fotót tartalmazó posztban).

Egyetértésre kérdez rá	„ <u>Ugye szerintetek is kéne</u> még egy stadion?” (hamis fotó, amely az állítása szerint a Szent János Kórház romos orvosi szobáját ábrázolja); „ <u>Ti milyen büntetést adnátok nekik?</u> ” (álhír arról, hogy romák halálra vertek egy magyar tanárnőt Tiszavasváriban).
Más, megbízható(bb) médiumra emlékeztető weblapnév	TV2.dobbenetes.com ; TV2-FRISS.COM ; blikkruzs.me ; femcafe-hir.com ; rtl-klub.me ; origoonline.net
Komolyságot/megbízhatóságot, bennfentességet sugalló weblapnevek	hirebase.com ; lapzarta.com ; hitel.news7.hu ; budapest-news.com ; elsokezbol.com

(Forrás: saját készítés)

Az egyik ilyen formula, amikor a hétköznapi élet, a „közülünkvalóság” érzését keltik fel az olvasóban, így a sok esetben álhíreket (is) közlő közösségimédia-oldalak nevében megjelenik ez a törekvés. A közvetlenség és megbízhatóság érzését kelti a tegeződő hangnem, amely ugyancsak visszatérő jellemzője az álhíreknek. A hatóságokra, médiumokra, szaktekintélyekre hivatkozás elsősorban olyan hírek esetén jelenik meg, ahol valamilyen eltitkolt információ megosztását ígéri a poszt, vagy valami új, itt eddig még nem hallott eseményről tudósít. Bevett formula, hogy az álhírek készítői azt a látszatot keltik, hogy a hír már eleve köztudott. Így megjelennek a népszerűsége, elterjedtsége, köztudottságra utaló szófordulatok, hogy a bejegyzést már tízezrek osztották meg. Ehhez hasonló az általánosító túlzások alkalmazása, a „mindenki” vagy „senki” kifejezések használata. Az egyetértésre rákérdező formulák is gyakran megjelennek az álhírekben, amelyek kész tényként állítják be a hazugságot, amelyre rá is kérdeznek. A manipuláció lényege, hogy arra számítanak, hogy az olvasó a kérdésre koncentrál, nem gondolkodik el azon, hogy az eredeti állítás vajon igaz-e. A hitelességet több álhíroldal is azzal próbálja megalapozni, hogy a nevébe valamely más, megbízható(bb) médium, hírportál nevét építi be, illetve elterjedt fogás az is, hogy az álhíroldal valamilyen komolyságot, megbízhatóságot, bennfentességet sugalló nevet választ magának, hogy ezzel is megtéve az olvasókat. Azonban ezek a weblapok nem tartoznak az ismert és megbízható oldalak közé.

4. Szokatlan írásmód, megfogalmazás és formai jegyek

Az utolsó kategóriát inkább formai jegyek képezték. Ide a szokatlan írásmódbeli alkalmazásokat, a hanyag megfogalmazási módokat, illetve a kü-

lönböző egyéb formai jegyeket soroltuk be. A 29 jellemző közül 7 esett ebbe a kategóriába.

5. táblázat: Szokatlan írásmód, megfogalmazás és formai jegyek (kiemelés és aláhúzás tőlünk):

Azonosított nyelvi jelek	Konkrét példák az adatbázisból
Nagybetűk indokolatlan használata	<p><u>TÉRKÉP</u> (egy állítólag 1300 éves térképet bemutató poszt);</p> <p><u>FELHÍVÁS!</u> (rendőrséginek álcázott és egyéb hamis, közérdekű felhívások esetén, pl. méhek az autón, nem létező nyugdíjmelés, temetkezés esetén végakarat-nyilvánítás változása stb.);</p> <p><u>GYÁSZ, TRAGÉDIA</u> (pl. Berki Krisztián, Gáspár Győző halálhíre – mindketten életben voltak, amikor a cikkek megjelentek);</p> <p><u>„KÉRÜNK EGY MEGOSZTÁST!”</u>, mert Magyarország egyharmada éhen „gebed”;</p> <p>„Íme Orbán Viktor <u>NAGY</u> bejelentése, ami minden magyart hidegzuhanyként ért!!”;</p> <p><u>„FELHÍVÁS!</u> Ma a buszon észrevettem a srác kezében <u>EZT</u> a gépet!”</p> <p><u>„AZ ORVOSOK IS MEGDÖBBENTEK!</u> Ezzel a módszerrel 1 nap alatt leszoksz a dohányzásról”;</p> <p><u>„OROSZOK KISZŰRÉSÉRE ALKALMAS GÉNTESZTET FEJLESZTETT KI A PFIZER”</u> – a teljes poszt nagybetűvel íródott;</p> <p><u>„PATAKY ATTILA DURVÁN MEGFENYEGETTE MAJKÁT A MAI ÜZENETE MIATT – „MIT KÉPZELSZ MAGADRÓL TE KIS ÓZDI...”</u> – a teljes poszt nagybetűvel íródott;</p> <p>„Most a vírus 4. hullámának idején <u>AZONNAL EZT</u> tegyék, ha úgy érzik betegek, és <u>NE</u> azt, amit hallanak” (egy orvos nevében írt hamis közlemény, az orvos a hivatalos profilján határolódott el a csalók által az ő szájába adott, de soha el nem mondott, le nem írt szavaktól);</p> <p>„Embertelen! <u>BOTRÁNY!</u>... Felfoghatatlan az OKA, amiért tették..!” (álhír arról, hogy romák halálra vertek egy magyar tanárnőt Tiszavasváriban).</p>

<p>Helyesírási hibák, elírások</p>	<p>Halász Judit „<u>el hunyt</u>”; „<u>szomori hír</u>”; „Brutális medvetámadás <u>a Mátrába</u>”; „10 <u>kilómeterre</u> is hallották az anya sikítását; <u>Nygodj</u> békében Nagy Feró!”; „<u>NOtár Mari össze kapott Salana</u> Gomezzel”; „<u>Szörnyű Tragédia!</u>”; „Büntetés jár a <u>Vasárnapi</u> kerti munkáért!!!”; „A Biblia is megírta, <u>október -5e</u> lesz a világ végének kezdete!”</p>
<p>Írásjelek (felkiáltójel, kérdőjel, pont) sűrű/többbszörös indokolatlan/szokatlan használata</p>	<p>Vannak csodák!!! Danika egészségesen született; Szépen kérlek oszd meg!! 10 perce jött a hír!!! HATALMAS VÁLTOZÁS!! Büntetés jár a Vasárnapi kerti munkáért!!! KÖTELEZŐ lesz bevallani, ha nem vagyunk beoltva??! Ám van itt még más is...! Felfoghatatlan az OKA, amiért tették...!</p>
<p>Hosszú cím, amely a posztban nem fejeződik be</p>	<p>Kósa: – „Alig élek én is többől mint 28.500 Ft, mégsem panaszkodom annyit, mint a...”; FELHÍVÁS! Ma a buszon észrevettem a srác kezében EZT a gépet!” Mikor megláttam, hogy az emberek zsebéhez érinti...; Mészáros Lőrinc vérlázító nyilatkozata a súlyos beteg kis Zentével kapcsolatban: „Olyan projektbe nem fektetek bele a...; Aurelio: „Remélem a vírus az időseket, betegeket viszi el először, mert rájuk már iga...” Novák Katalin: „Azok a fiatalok, akik ennyi segítség után is elhagyják az országot, nem...”</p>
<p>Konkrét alany/szervezet hiánya</p>	<p><u>Kihirdették!!!</u> Szeptember 17-től igényelhető a 2,5 milliós mindenkinek alanyi jogon járó lakásfelújításra fordítható támogatás”; „<u>Bejelentették</u> a dátumot! Magyarországon is kötelező bevezetni az eurót, mutatjuk, mikortól fizetünk euroval!”; „<u>Döntöttek</u>: Módosítják a trianoni határt!”;</p>

	<p>„Tanárokhoz szól <u>egy német orvos</u> a COVID 19 járvány kapcsán!”; „<u>Egy olasztól</u> a világ többi részének: Ötletetek sincs arról, hogy mi vár rátok...”;</p> <p>„<u>Német orvos</u>: Miért helyezitek karanténba az embereket? Miért teszitek ki őket felesleges...”;</p> <p>„Egy koronavírus által igazoltan megfertőződött, <u>külföldön élő orvos</u> levele, aki kéri, hogy osszuk meg az eddigi tapasztalatait.”;</p> <p>„<u>Egy nővér</u> üzenete”;</p> <p>„A hollandok <u>tömegtájékoztatásban</u> már leadták” (nincs semmi konkrét médium megnevezve).</p>
Magyartalan/szokatlan megfogalmazások	<p>„A cukorbetegség szörnyű ellenségét találták!”</p> <p>„Az orvosok próbáltak egy agyműtétet végezni az agyán.”</p>
Nem „.hu” végződésű URL-ek	<p>ma-reggel.me; budapest-1873.net; mindenegyben.co; otperciheno.com; bekezdes.co; tudasfaja.club; hir44.blogspot.com; maivalosag.com; eztnezd.net; hirkalap.net; hireim.ma; napihitek.net; tudasfaja.club</p>

(Forrás: saját készítés)

A negyedik kategóriába tartozó formai jelek közül a leggyakoribb volt a nagybetűk indokolatlan használata. Általában valamilyen figyelemfelkeltő vagy annak szánt szót írnak nagybetűvel a megosztott cikk címében és/vagy a poszt szövegében, de olyan is előfordul, hogy a komplett cím és poszt is végig nagybetűvel íródott. A helyesírási hibák és elírások is gyakori jellemzői voltak az általunk elemzett álhíreknek. Visszatérő jel volt, a legtöbb álhír esetében megjelent az írásjelek (felkiáltójel, kérdőjel, pont) sűrű/többszörös indokolatlan vagy szokatlan használata. Például a három pont után egy felkiáltójel, vagy három felkiáltójel egymás után, vagy több kérdőjel egymás után. Hivatásos újságíró ilyet sosem ír, ahogyan olyan hosszú címetek sem, amilyen az álhírek egy jelentős részét jellemzi. A cím olyan hosszú,

hogy a közösségi médiában továbbosztva nem is fér ki, ezért három pontra végződik. Hivatásos újságírók nem adnak ilyen hosszú, adott esetben akár 5 soros címet, ilyenekkel még a bulvársajtóban sem lehet találkozni, így ez is álhírré utaló formai jegy. Ugyancsak megfigyelhető bizonyos álhírek esetében a konkrét alany vagy konkrét szervezet hiánya. Valakik kihirdették, valakik bejelentették, de nem tudni, hogy ki áll ezek mögött. A koronavírusról szóló álhírek esetében gyakori volt az „egy német orvos”-ra vagy „egy olasz orvos”-ra hivatkozni bármiféle konkrétum nélkül. A magyartalan megfogalmazások is sok esetben álhírt vagy egyéb átverést jeleznek, ilyenkor általában valamely nemzetközi forrásból ered a hír, amelyet rossz fordítóprogram segítségével ültettek át magyar nyelvre. A hanyag vagy szokatlan megfogalmazások szintén jellemzőek lehetnek, ilyeneket hivatásos újságírók nem szoktak írni. Az álhíreket (is) gyakran megosztó oldalak talán legjellemzőbb formai jegye, hogy nem „.hu” végződésűek. Ennek praktikus oka van, ugyanis így próbálnak ezen oldalak minél inkább a magyar hatóságok látókörén kívül maradni, minél kevésbé utolérhetőnek és így jogilag nehezebben felelősségre vonhatónak lenni.

Az általunk beazonosított nyelvi és formai sajátosságok egy része megjelenhet a bulvársajtóban is (például az érzelemfelkeltő nyelvi formulák), tehát bizonyos átfedések léteznek, hiszen mind az álhírek, mind a bulvárhírek esetén is a minél nagyobb kattintásszám elérése a fő cél. Ennek érdekében a mainstream bulvársajtó is bizonyos manipulációs trükköket alkalmaz (ezekről részletesebben: Kenyeres 2014).

Az elemzésbe bevont több mint 230 álhír túlnyomó többsége 2020-ig került be az adatbázisunkba. Akkor a magyar hatóságok a koronavírus-járvány idején sok olyan weblapot és közösségimédia-oldalt lekapcsoltak, amelyek az álhírek fő terjesztői voltak Magyarországon. Ezek nagy része nem indult többé újjá, más részük megmaradt, azonban nem elsősorban álhíreket, hanem manipulatív módon tált híreket és képeket közöl. A klikkvadászat továbbra is megmaradt, azonban benyomásunk szerint kevésbé jellemző a teljes kitalációk és hazugságok közlése. Hogy ez meddig marad így, azt nem lehet tudni. A 2022-ben kitört orosz–ukrán háború, illetve a 2023-as törökországi földrengés kapcsán ismét egy-egy nagyobb hullámát figyelhettük meg az álhírek (elsősorban hamisított és/vagy átkeretezett fotók és videók) terjedésének a közösségi médiában.

A jövőt illetően a deepfake videók megjelenése emelheti új szintre az álhírek terjedését. Veszelszki szerint a deepfake lehet a hamis információk terjesztésének következő „nehézfegyverzete” (Veszelszki 2021). A deepfake olyan videókat jelent, amelyek a valóságban meg nem történt jelenetet áb-

rázolnak, valaki olyat tesz és/vagy olyat mond, amit a valóságban nem tett/nem mondott. Mindezt digitális módon állítják elő mélytanuló technika alkalmazásával, amely az adott személyről készült képek és videók alapján képes róla gyakorlatilag bármilyen videót generálni. A technológiának vannak még gyerekbetegségei, így bizonyos részletek megfigyelésével egyelőre még többé-kevésbé ki lehet szűrni a deepfake videókat, de a technika rohamos fejlődése révén ezek egyre kevésbé lesznek észrevehetőek az emberi szem számára. Hasonló a helyzet a mesterséges intelligencia megjelenésével, amely már nemcsak komplett cikket képes megírni tökéletes helyesírással és nyelvtanilag helyesen, hanem teljesen valóság-hű fotókat is képes ezek mellé generálni. 2023-ban például a Twitteren terjedt el egy olyan élethű fotó, amelyen Ferenc pápa látható fehér pufidzsekiben. A képet mesterséges intelligencia készítette, de sokan valósnak gondolták.

Szakirodalom

- Aczél Petra 2017. Az álhír. Kommentár a jelenség értelmezéséhez. *Századvég* 2/5–26.
- Allcott, Hunt – Gentzkow, Matthew 2017. Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*. 2/211–36.
<https://doi.org/10.1257/jep.31.2.211>
- Apuke, Oberiri Destiny – Omar, Bahiyah 2021. Fake news and COVID–19: modelling the predictors of fake news sharing among social media users. *Telematics and Informatics* 56/1–16. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101475>
- Bajomi-Lázár Péter 2023. Álhírek és igaz hírek. Definíciós kérdések. In: Özge Çakır-Somlyai (szerk.): *Az álhírek elleni küzdelem – Szöveggyűjtemény* 2–11.
- Balázs Géza 2003. „Minden házfalat cseréljeteK sms-falra”. Sms-fal mint elektronikus graffiti. *Magyar Nyelvőr* 144–59.
- Balázs Géza 2006. Az sms-folklór – a minimálfolklór nyelvi képe I. *Magyar Nyelvőr* 439–56.
- Balázs Géza 2007. Az sms-folklór – a minimálfolklór nyelvi képe II. *Magyar Nyelvőr* 48–62.
- Balázs Géza 2010. Az új médiumok retorikája. *ME.DOK Média-Történet-Kommunikáció* 4/5–16.
- Balázs Géza 2015a. A közrádió nyelvi normája. *ME.DOK Média-Történet-Kommunikáció* 1/15–26.
- Balázs Géza 2015b. Netfolklór – intermedialitás és terjedés. *Replika* 1–2/171–85.
- Balázs Géza 2023. Az internet népe. Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.
- Balogh Andrea – Veszelszki Ágnes 2019. Udvariasság és sértés a számítógépes játékokban – pragmatikai szempontból. *Magyar Nyelvőr* 88–116.
- Baptista, João Pedro – Gradim, Anabela Gradim 2022. A Working Definition of Fake News. *Encyclopedia* 2/632–645. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia2010043>

- Bennett, W. Lance – Livingston, Steven 2018. The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication* 2/122–39. <https://doi.org/10.1177/0267323118760317>
- Bryanov, Kirill – Vziatysheva, Victoria 2021. Determinants of individuals' belief in fake news: A scoping review determinants of belief in fake news. *PLoS ONE* 6/1–25. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0253717>
- Burkhardt, Joanna M. 2017. Combating Fake News in the Digital Age. *Library Technology Reports* 8. <https://www.journals.ala.org/index.php/ltr/issue/viewFile/662/423> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Falyuna Nóra 2017. Az általános szövegek pragmatikai vizsgálata. Esettanulmány a lúgosító diéta példáján. *Századvég* 2/85–107.
- Falyuna Nóra 2019. Esettanulmány a magyar laposföld-hívők online közösségének diskurzusról. *Médiakutató* 4/65–82.
- Fehér Katalin – Király Olívia 2017. Álhíresülés – a hamis hírek dinamikája a médiában. *Századvég* 2/39–50.
- Filipec, Ondřej 2019. Towards a Disinformation Resilient Society? The Experience of the Czech Republic. *Cosmopolitan Civil Societies: an Interdisciplinary Journal* 1/1–26. <https://doi.org/10.5130/ccs.v11.i1.6065>
- Gaughan, Anthony J. 2017. Illiberal Democracy: The Toxic Mix of Fake News, Hyperpolarization, and Partisan Election Administration. *Duke Journal of Constitutional Law & Public Policy* 3/57–139.
- Georgiadou, Elli – Rahanau, Harjinder – Siakas, Kerstin – McGuinness, Claire – Edwards, Adam – Hill, Vanessa – Khan, Nawaz – Kirby, Pdraig – Cavanagh, Jerald – Knežević, Ratko 2018. Fake news and critical thinking in information evaluation. In: Halilagić, Dženita – Knežević, Ratko – Cavanagh, Jerald – Kirby, Pdraig (eds.): *Proceedings – International Scientific Conference „Western Balkan Information Literacy” Alternative facts, Fake News, getting to the truth with Information Literacy* 21–22 June 2018 Bihac. Limerick Institute of Technology, Ireland. 50–71.
- Gerbaudo, Paulo 2018. Fake News and All-Too-Real Emotions: Surveying the Social Media Battlefield. *Brown Journal of World Affairs* 1/1–16. <https://bjwa.brown.edu/25-1/fake-news-and-all-too-real-emotions-surveying-the-social-media-battlefield/> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Gordon, Mordechai 2018. Lying in Politics: Fake News, Alternative Facts, and the Challenges for Deliberative Civics Education. *Educational Theory* 1/49–64. <https://doi.org/10.1111/edth.12288>
- Guess, Andrew – Nyhan, Brendan – Reifler, Jason 2018. *Selective Exposure to Misinformation: Evidence from the consumption of fake news during the 2016 U.S. presidential campaign*. <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2018/01/fake-news-2016.pdf> (Letöltés: 2023. 04. 18).
- Himma-Kadakas, Marju 2017. Alternative facts and fake news entering journalistic content production cycle. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal* 2/25–40. <https://doi.org/10.5130/ccs.v9i2.5469>

- Kenyeres Attila Zoltán 2014. *A médiamanipuláció boszorkánykonyhája – 100+4 manipulációs recept*. Magánkiadás. Debrecen.
- Kiss Máté Attila 2021. Álhírek bővületében – A dezinformációk elleni fellépés kilátásai. *Nemzetbiztonsági Szemle* 2/20–28. http://real.mtak.hu/132629/1/02_Kiss_20-28_NSZ_2021_2.pdf; <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.2.2>
- Klein, David O. – Wueller, Joshua R. 2017. Fake News: A Legal Perspective. *Journal of Internet Law* 10/5–13. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2958790 (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Krekó Péter 2018. *Tömegparanoia. Az összeesküvés-elméletek és álhírek szociálpszichológiája*. Athenaeum Kiadó. Budapest.
- Lazer, David M. J – Baum, Matthew A. – Benkler, Yochai – Berinsky, Adam J. – Greenhill, Kelly M. – Menczer, Filippo – Metzger, Miriam J. – Nyhan, Brendan – Pennycook, Gordon 2018. The science of fake news – Addressing fake news requires a multidisciplinary effort. *Science* 6380/1094–6. <https://doi.org/10.1126/science.aao2998>
- Levitskaya, Anastasia – Fedorov, Alexander 2020. Typology and Mechanisms of Media Manipulation. *International Journal of Media and Information Literacy* 1/69–78. <https://doi.org/10.13187/ijmil.2020.1.69>
- Marshall, Jonathan Paul 2017. Disinformation Society, Communication and Cosmopolitan Democracy. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal* 2/1–24. <https://doi.org/10.5130/ccs.v9i2.5477>
- The Real Story of "Fake News". The term seems to have emerged around the end of the 19th century. 2017. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Patwa, Parth – Sharma, Shivam – Pykl, Srinivas – Guptha, Vineeth – Kumari, Gitanjali – Akhtar, Md Shad – Ekbal, Asif – Das, Amitava – Chakraborty, Tanmoy 2021. Fighting an Infodemic: COVID–19 Fake News Dataset. In: Chakraborty, T., Shu, K., Bernard, H.R., Liu, H., Akhtar, M.S. (eds) *Combating Online Hostile Posts in Regional Languages during Emergency Situation. CONSTRAINT 2021. Communications in Computer and Information Science*, vol 1402. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73696-5_3
- Pennycook, Gordon – Rand, David G. 2021. The Psychology of Fake News. *Trends in Cognitive Sciences* 5/388–402. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.02.007>
- Rose-Wiles, Lisa 2018. Reflections on Fake News, Librarians, and Undergraduate Research. *Reference & User Services Quarterly* 3/200–204. <https://doi.org/10.5860/rusq.57.3.6606>
- Royster, Lee K. 2017. Fake News: Potential Solutions To The Online Epidemic. *North Carolina Law Review* 1/270–296. <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5718&context=nclr> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Shane, Scott 2017. From Headline to Photograph, a Fake News Masterpiece. *New York Times*. 2017. 01. 18. <https://www.nytimes.com/2017/01/18/us/fake-news-hillary-clinton-cameron-harris.html> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Tandoc Jr., Edson C. – Lim, Zheng Wei – Ling, Richard 2018. Defining "Fake News". *Digital Journalism* 2/ 137–53. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>

- Yaffe, Joanne 2017. From the Editor—Fake News, Information Literacy, and Scholarly Communication in Social Work. *Journal of Social Work Education* 3/369–71. <https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1326714>
- Veszelszki Ágnes 2017. Az álhírek extra- és intralingvális jellemzői. *Századvég* 2/51–82.
- Veszelszki Ágnes – Falyuna Nóra 2019. Az áltudományosság leleplezése érvelés-technikai-nyelvészeti eszközökkel. *Médiakutató* 3/39–51.
- Vosoughi, Soroush – Roy, Deb – Aral, Sinan 2018. The spread of true and false news online. *IDE.MIT.EDU* <https://ide.mit.edu/wp-content/uploads/2018/12/2017-IDE-Research-Brief-False-News.pdf> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Walters, Ryan M. 2018. How to Tell a Fake: Fighting Back against Fake News on the Front Lines of Social Media. *Texas Review of Law & Politics* 1/111–79. <https://www.trolp.org/blog/2019/2/11/how-to-tell-a-fake-fighting-back-against-fake-news-on-the-front-lines-of-social-media> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Wardle, Calire – Derakhshan, Hossein 2017. Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. *Council of Europe policy report DGI(2017)09, Council of Europe*. <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html> (Letöltés: 2023. 04. 23).
- Weideman, Melius 2018. Fake News: The role of search engines and website content. In: Halilagić, Dženita – Knežević, Ratko – Cavanagh, Jerald – Kirby, Padraig (eds.): *Proceedings – International Scientific Conference „Western Balkan Information Literacy” Alternative facts, Fake News, getting to the truth with Information Literacy 21–22 June 2018*. Bihac. Limerick Institute of Technology. 26–35.
- Zhang, Xichen – Ghorbani, Ali A. (2020). An overview of online fake news: Characterization, detection, and discussion. *Information Processing and Management*. 2. 1–26. <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2019.03.004>

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Kenyeres Attila Zoltán

egyetemi adjunktus

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

E-mail: kenyeres.attila.zoltan@uni-eszterhazy.hu

<https://orcid.org/0009-0009-5745-0073>

Szűts Zoltán

egyetemi docens

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

E-mail: szuts.zoltan@uni-eszterhazy.hu

<https://orcid.org/0000-0001-8539-670X>

Abstract

KENYERES, ATTILA ZOLTÁN – SZŰTS, ZOLTÁN

THE TENTATIVE DEFINITIONS AND LINGUISTIC SIGNS OF FAKE NEWS

The paper attempts to define the concept of fake news and identify its linguistic signs. It will show that there is no consensus in the Hungarian and international literature on the definition of fake news, and that the linguistic signs of fake news include spelling mistakes, dense/multiple punctuation, conspiracy theorising or generalising exaggerations. The work lists the different types of fake news and their linguistic signs, as well as the motivations and effects of spreading fake news. The study is useful in education, both for defending against fake news and for recognising and understanding fake news.

Keywords: fake news, fake news, disinformation, linguistic analysis, definition, social media, manipulation, news dissemination, linguistic cues